

Verslag van den Conservator van het Friesch Museum, over het jaar 1914.

Het afgelopen jaar was voor de verzamelingen en voor de belangen die het museum behartigt uitermate belangrijk.

De terpen. Het verzamelen van terpoudheden werd wederom met kracht voortgezet. Op bijkans alle terpen bleken de eigenaren en terpbazen het museum goedgezind te zijn. Met bijzondere ingenomenheid vermelden wij dat enkele verkoopers van terpen in de koopvoorwaarden de bepaling lieten opnemen dat de koper verplicht zoude zijn de bij het afgraven der terp voor den dag komende oudheden aan het Friesch Museum af te staan tegen eene door het museum vast te stellen vergoeding. Voorheen placht de verkooper zich den eigendom der te vinden oudheden te reserveeren, zonder dat hij moeite deed om door het toekennen van vergoedingen de terpbazen en arbeiders aan te moedigen om deze bepaling na te leven. Het gevolg was soms dat de arbeiders de voorwerpen, b.v. vaatwerk, liever vernielden, dan dat zij gratis moeite deden om de oudheden te redden. De nieuwe bepaling werkt in alle opzichten beter. Het zou te ver voeren om onze aanwinsten uit de terpen gedetailleerd na te gaan. Slechts wijs ik op een in de terp te Almenum ontgraven, beschadigd fragment van een beenen voorwerp waarop zoogenaamde magische of toover-runenteekens zijn ingekrast. De teekens zijn hier zonder zinsverband naast elkaar gezet. Sommige teekens staan op den kop. Het voorwerp heeft veel overeenkomst met een bekende Zweedsche vondst, de zoogenaamde „Slang van Lindholm”, die eveneens van been vervaardigd is, hetzelfde model heeft en ook slechts magische runen vertoont.

Een tweede, niet minder interessante vondst is eveneens van schriftkundigen aard. Een houten schrijftafeltje uit den Romeinschen tijd, aan beide zijden nog bedekt met sporen van zwarte schrijfwas en overblijfselen van Romeensch cursiefschrift. Een aardige illustratie van de cultuur der terpen in de eerste eeuwen onzer jaartelling. Dat er meer dergelijke tafeltjes in gebruik geweest moeten zijn bewijst een beenen stilus of schrijfstift, die reeds vroeger gevonden werd in een terp te Hijum.

Soortgelijke wastafeltjes bevinden zich o. a. in het museum te Mainz. Onze vondst is waarschijnlijk de eerste van dien aard in ons land.

De kennis van de zoo interessante terpencultuur is in den laatsten tijd weer aanzienlijk verrijkt door de uitnemende dissertatie van Dr. A. E. van Giffen, getiteld: „*Die Fauna der Wurten*”. Hoewel in hoofdzaak gewijd aan bestudeering der resten van dieren in de terpen, geeft het begin van dit proefschrift hoogst belangrijke beschouwingen over het in de terpen gevonden vaatwerk; over de structuur der terpen en de daarmee samenhangende geologische kwesties. Door van Giffen raken wij nu ook beter bekend met de oudheden der Groninger terpen. Een genoeg is het te kunnen constateeren dat Dr. van Giffen herhaaldelijk met waardeering gewag maakt van hetgeen vanwege het Friesch Museum gedaan is aan wetenschappelijke bestudeering der terpvondsten.

De verzameling Bisschop. In het begin van November 1913 ontving onze voorzitter van Mevrouw de weduwe Bisschop—Swift te Scheveningen de heuglijke mededeeling dat zij bereid was om ook het tweede gedeelte van de door haar aan de Provincie Friesland ten geschenke gegeven kunstschaten, die nog in haar bezit gebleven waren, aan het Friesch Museum, als gemachtigde van de Provincie, over te dragen. Nadat namens onze museum-commissie door den heer Buma en mij deze zaak te Scheveningen met mevrouw Bisschop nader besproken was, kon in Mei met het transport van den kostbaren inventaris van villa

Frisia een aanvang gemaakt worden. Niet minder dan drie groote tapissières waren benoodigd om deze aanwinsten, een museum in een museum, te bergen. Nadat alles tijdelijk opgeborgen was in onze groote zaal voor moderne schilderijen, kon het bestuur aan de schenkster en aan het Provinciaal Bestuur berichten dat alle voorwerpen in den besten staat waren overgekomen. Juist met de Pinksterdagen was de laatste wagen ontpakt en nu eerst kon met kracht begonnen worden aan het veel zorg vereischende werk om de voor de plaatsing dezer verzamelingen bestemde lokaliteit te ontruimen, te verbouwen en verder gereed te maken.

Uit den aard der zaak kan vóór de openstelling der nieuwe zalen thans niet nader op de groote beteekenis van deze uitbreiding van ons museum worden ingegaan, behalve de vermelding dat het atelier van Christoffel Bisschop en de eetkamer uit villa Frisia, met fraaie beschotten en stillevens, gereconstrueerd worden.

De afdeling voor het ouderwetsche boerenbedrijf. In het laatste gedrukte verslag is door mij reeds iets gezegd over deze toekomstige afdeling. In het voorjaar is door het museum aangekocht een karnmolen, die werd aange troffen in eene boerderij van het St. Anthony-gasthuis, in de nabijheid van Leeuwarden. Deze molen werd, vóór de verwijdering, ter plaatse gefotografeerd. Een schilderachtige kiek, die eene goede voorstelling geeft. Door de komst van de Bisschop-verzamelingen moest het afwerken van de boeren-afdeeling voorloopig stop gezet worden.

Andere aanwinsten. Het museum werd verrijkt met eenig porselein en oud-Friesch zilver door Mevr. Corbelijn-Battaerd-Huber te Groenlo, overeenkomstig het verlangen van wijlen den heer Battaerd aan het museum ten geschenke gegeven. Onze reeds belangrijke verzameling van oud-Friesch zilver werd door deze schenking zeer aangevuld. Fraai en interessant is vooral de Walta-kroes van het jaar 1505 en voorts de verschillende gebruiksvoorwerpen als kandelaars, tabakspot enz. van Leeuwarder meesters uit

de 18de eeuw, waarvan wij nog maar weinig bezaten. Vermelding dient ook het gouden horloge, vervaardigd door *Steven Hoogendijk* te Rotterdam.

Op nieuw geïnventariseerd werden de in de terpen gevonden munten, een werk dat nog niet geheel is afgeloopen behalve wat de Carolingische munten en muntvondsten betreft.

Wetenschappelijk gebruik der verzamelingen. Pastoor Ligtenberg te Woerden, die in het Bulletin van den Oudheidkundigen Bond zulk een aardig stuk heeft geschreven over de grafmonumenten van Breda, was herhaaldelijk met ons bestuur in correspondentie betreffende de oud-Friesche grafzerken, waarvan wij een schat van teekeningen bezitten.

Prof. Vogelsang en Freule de Jonge bestudeerden de verzameling van meubelen en lieten een groot aantal daarvan fotografeeren voor eene publicatie over Nederlandsche meubelkunst.

Mej. de Man, de bekende penningkundige te Middelburg bezichtigde de in terpen gevonden munten.

Mej. Canter Cremers te Groningen nam afdrukken van merken op Friesch zilver ten behoeve van een door den heer E. Voet te Haarlem voorgenomen publicatie.

Een Londenaar, de heer Baker, bestudeerde met den heer Driessen uit Leiden onze interessante verzameling van Hindelooper kleedingstoffen, die gelijk bekend voor een groot deel vervaardigd zijn in Koromandel in het tegenwoordige Britsch-Indië, vanwaar de O.-Indische Compagnie ze naar ons land importeerde. Tal van stukken werden uitgezocht om gereproduceerd te worden in een door den heer Baker op onbekrompen schaal uit te geven publicatie met zeer kostbare gekleurde platen.¹⁾

Aan den ingenieur Jünger te Vedbeck in Denemarken werden inlichtingen verstrekt betreffende de eigenaardige inrichting der Hindelooper schouwen.

---

¹⁾ Door de tijdsomstandigheden schijnen de voorbereidende werkzaamheden geschorst te zijn.

Fraaie afbeeldingen van onze Hindelooper kamers verschenen in de speciale uitgave van „*The Studio*”, getiteld „Old houses in Holland”.

Wij kunnen, naar het mij voorkomt, resumeerende ons verslag besluiten met de opmerking dat het Friesch Museum in het afgelopen Genootschapsjaar in beteekenis en bekendheid aanzienlijk is vooruitgegaan.

De Conservator,

Mr. P. C. J. A. BOELES.

DE VOORNAAMSTE AANWINSTEN VAN HET FRIESCH MUSEUM.

Januari 1914—Januari 1915.

I. Opgegraven voorwerpen, meerendeels uit terpen in de provincie Friesland en uit de periode vóór 1000 n. C.

Achlum, Boltaterp.

Diverse vóór-Karolingische en Karolingische Friesche potten.

XXVIIIb. **Blija**, Sytsmaterp onder (no. 105).

Diverse groote Friesche potten.

XX. **Cornjum**, terp waar de kerk op staat.

Vijf schedels van menschen waarvan een is gevonden dicht bij den weg in het hooge gedeelte der terp en wel zeer diep, in de blauwe klei.

Ijzeren spa of ploegijzer, in den vorm van een gelijkzijdigen driehoek, met een der punten naar beneden. Van boven is de driehoek verlengd met een aan twee zijden omgebogen stuk, waarin een steel van hout kan bevestigd worden. Breed 0.22 M. Gevonden op eene diepte van ongeveer 4 M.

Twee scherven van 4e eeuwsch sigillata.

Fragmenten van Saksisch en Merovingisch vaatwerk (geïmporteerd).

Cl. **Ferwerd**, Burmaniaterp.

Diverse oudheden waaronder een groote, armbandvormige mantelspeld met doorn, van brons. De beide uiteinden van den niet gesloten ring hebben den vorm van dierekoppen. Germaansch werk uit den Romeinschen keizertijd of iets later. Diam. 7.5 cM. Lengte van den doorn 9 cM.

Bronzen fibula zoogenaamde „eingliedrige Armbrustfibel mit breitem Fusz”. Variant van Almgren no. 14. Lang 4.5 cM. De naald ontbreekt. Deze soort

*

behoort thuis in de Elbestreken. Omstreeks 2e eeuw n. C.

Fragmenten van 2e en 3e eeuwsch sigillata en een bijkans complete kom van het allerlaatste sigillata, waarvan de onderste helft met een radje versierd is (4e eeuw of eind 3e). Hoog 9.2 cM. Grootste breedte 17.7 cM.

Verder kammen enz.

XXVIIc. Ferwerd, Kloosterterp.

Ruw bekapt blok hout dat als doopvont dienst gedaan kan hebben. Het bovenstuk is rond, met een doorsnede van 0.35 M. en voorzien van eene uitholling, die 0.18 M. in doorsn. en 0.25 diep is. Het onderstuk is bekapt tot een voet. Totaal hoog 0.62 M. Vgl. het bekende houten doopvont uit de Haskerveenpolder, no. 660 van den catalogus van het Friesch Museum (1899).

Volgens mededeeling van den heer J. P. Wiersma is het voorwerp gevonden in een put die ongeveer 100 M. van het hoogste punt der terp verwijderd en niet met hout bekleed was. De doorsnede van de put bedroeg ruim 1 M. en het voorwerp bevond zich 1½ M. diep in de put. Andere voorwerpen zaten er niet in en de terp was ter plaatse omstreeks 4 M. boven het niveau van afgraving verheven. In de nabijheid der put doch veel hooger in de terp werd een menschengeraamte ontgraven, waar niets bij gevonden is.

De overige aanwinsten van deze afdeeling zullen in het volgende jaarverslag vermeld worden.

II. Voorwerpen uit de periode na 1000 n. C.*)

Zilvermidswerk.

Nos. 1502 Gladde zilveren kroes. Om den buitenrand is gegraveerd: MARIA ANNA I. H. S. PIER BOSU EN BAUCK WINIA. ANNO XV ENDE V.

*) De in de inleiding vermelde verzameling Bisschop zal afzonderlijk beschreven worden in een gids voor die afdeeling.

Ter halver hoogte is een ramsfiguur gegraveerd met de inscriptie: *Dit is bosum* [^]*ram*. Hoog 20.5 cM., wijd 15 cM. Pier Bosum is Pier Walta van Bozum, zijn grafzerk ligt in de kerk te Bozum. Zie de afb. in de »*Friesche Oudheden*». Afgebeeld door mij in: *Antiek Ned. Goud- en Zilversmidswerk*. Uitgave van het Friesch Genootschap, no. 21.

- No. 1500/1 Twee gedreven zilveren kandelaars in rococo-stijl. Merken: Leeuwarden — Friesland en onduidelijk meesterteeken. Afgebeeld alsvoren no. 30.
- 1503 Zilveren tabakspot met deksel. Louis XVI. Merken: Leeuwarden, Friesland. L. O. (L. Oling, meester in 1779). Jaarletter O.
- 1504 Gecanneleerd zilveren theebusje. Louis XIV. Merken: Friesland — Leeuwarden — A. A. (Andele Andeles, meester in 1709). Jaarletter T.
- 1505 Zilveren tabakscomfoor. Laat Louis XIV. Merken: Leeuwarden — T en E en een boompje (F. de Ringh? 1722).
- 1794 Gouden horloge met dito fraai gedreven kast (Louis XV) en nog een glazen kast met geëmailleerden rand. Het uurwerk is aan den achterkant gemerkt: *Steven Hoogendijk*, Rotterdam. Zie over dezen bekende uurwerkmaker het *Nieuw Biografisch Woordenboek*, I. Hij werd te Rotterdam geb. den 1 April 1698 en overleed aldaar den 4 Juli 1788, na te hebben gesticht het Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte, dat nog bestaat.
- Het museum bezit een dito horloge uit de verzameling Ypeij, gemerkt *Feddo Andeles*, Rotterdam.
- 1795—1800 Zeventien stuks étagère zilver of kinderspeelgoed, waaronder een meisje op een schommel en een keteltje op stander, blijkens de keuren: Amsterdam F en een gekroonde hoorn en Amsterdam E — ongekroonde hoorn, omstreeks en 1819—1830

1740 vervaardigd door den Amsterdamschen zilversmid Arnoldus van Geffe (1728—1769), die veel speelgoed vervaardigde. Zie Voet, *Merken v. Amsterdamsche Goud- en Zilversmeden* no. 251 en blz. 125.

No. 1502—1830 geschenken van Mevrouw E. Corbelijn Battaerd—Huber te Groenlo.

Porselein en aardewerk.

- No. 1506a Verzameling porselein, waaronder een zeer fraai Japansch stel van drie potten en twee vazen. *Geschenken van Mevrouw Corbelijn Battaerd—Huber te Groenlo.*
- 1833 Kleine schel van zilver om onderaan een collectezak te hangen. Hierop gegraveerd: *Jr. Tjalling Homme van Camstra Grietman over Ydaerderadeel* 1707 en het wapen van Camstra. Afkomstig uit de kerk te Grouw.
- 1834 Alsvoren met inscriptie: *Uit liefde voor de armen door K. J. Andriese en M. Siebrens echtelieden.*
Grouw Anno 18 $\frac{9}{10}$ 03.
Nos. 1833|34 geschenk van heeren Kerkvoogden te Grouw.

III. Aanwinsten van het munt- en penningkabinet.

Munten in Friesland gevonden.

Lodewijk de Vrome (814—840).

- A 1302 Vz. + HLVDVVICVS IMP. Kruis met vier punten. Kz. + XP I S T I A N A R E L I G I O. Vierzuilige tempel. Afkomstig uit de in Juli 1852 in een terp bij Achlum ontgraven zeer belangrijke vondst van omstreeks 498 deniers, waarvan het museum slechts één enkel exempl., overeenkomende met de thans beschreven munt (Inv. no. 516) in bezit kreeg.
Geschenk van Mej. C. J. A. Boeles te Groningen.

- 1299 Navorling van een denier van Otto I als keizer (962—973).
Vz. + OTTO I IIIIPAG.

Kz. verbasterée plaatsnaam in twee regels.

Deze munt is van hetzelfde type als een door Dannenberg, *Die Deutschen Münzen der Sächsischen und Fränkischen Kaizerzeit*. Berlin 1876, Taf. 52 no. 1157 gepubliceerde munt, hoewel er verschil is in de spelling van den plaatsnaam.

- 1300/1 Alsvoren twee stuks, varianten.

Deze drie merkwaardige denariën zijn omstreeks 1904 gevonden in een terp te Lyons. Zie 76e verslag v. h. Fr. Gen., blz. 55, waar Wigtersma melding maakt van het vinden. Hij schrijft ze, zonder nadere motiveeringen, m. i. ten onrechte, toe aan Otto III.

Geschenk van Dr. E. H. Sikkes te Leeuwarden.

- 1303,9 Lodewijk van Navarre, graaf van Vlaanderen (1322—1346). Zeven leeuwen grooten. Serrure, *Traité*, III, p. 1090, sub 5.

In 1914 ontgraven in de terp te Lichtaard.

- 1293 Kampen, omstreeks 2e helft der 15e eeuw. Dubbele(?) groot. v. d. Chijs pl. XV, 10 en blz. 327.
Gevonden in de Schrans bij Leeuwarden.

- 1296 Oost-Friesland 1579. Edzard II en Johan. Zilveren munt.
Gevonden te Leeuwarden.

Geschenk van den heer H. de Jong, arts te Leeuwarden.

Diversen.

- 1294/5 Eenige kunstmedailles door Begeer, Lecroart en Jeltsema, uitgegeven door de „Vrienden van de medaille”.

- 1298 Twee-kronen-stuk van Noorwegen, geslagen ter herinnering aan het eeuwfeest 1814—1914.

Geschenk van Mr. D. van Welderen baron Rengers te Leeuwarden.